

Пономаренко Т. В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая

Ponomarenko T. V.
PhD in Economics,
Associate Professor of Economics and Management
ISTU by name Academician Yuriy Bugay

ЛОГІКА ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

EVALUATION LOGIC IN ECONOMIC STABILITY OF ENTERPRISE

Анотація. У статті розглянуто методи оцінювання забезпечення економічної стійкості підприємств як передумови перманентного існування компаній. Автор ідентифікував аналогічні за сутністю методологічні напрями оцінювання рівня економічної стійкості підприємства, які відрізняються темпоральним дизайном дослідження, параметрами вихідної інформації та теоретичними передумовами постановки завдання дослідження, а також типологізував їх у такі групи: фінансово-моніторингові, кризово-ймовірнісні, агреговано-функціональні, бенчмаркінгові, нормативно-цільові. Оцінка стійкості виступає інформаційним конструктом своєчасної ідентифікації певних диспропорцій та відхилень, тобто презентує наслідки. Комплексність аналізу на основі каузальної логіки дослідження зумовлює об'єктивну необхідність оцінювання.

Ключові слова: економічна стійкість підприємства, логіка, аналіз, стейкхолдери, каузальний контекст параметрів, параметри, критерій.

Постановка проблеми. Досягнення цільових орієнтирів менеджменту підприємства за критерієм стійкості визначає об'єктивну необхідність формування комплексних підходів до оцінювання її рівня та обґрунтування пріоритетних напрямів забезпечення. Методологічна проблематика цього аспекту, на думку автора, зумовлена: 1) об'єктивною необхідністю врахування широкого спектра різноспрямованих параметрів (фінансового, матеріального та нематеріального характеру) і складних причинно-наслідкових зв'язків між ними; 2) принциповою обмеженістю формалізованого опису параметрів та, відповідно, високим рівнем суб'єктивізму їх оцінювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Типологізацію підходів до оцінювання стану компаній за критерієм стійкості досліджували Ф.М. Сафін, Р.С. Сайфулін, А.Д. Шеремет, В.І. Рошін, І.В. Брянцева, В.В. Ковальов, І.Є. Качеянц та інші вчені. Узагальнення наукового доробку у предметній сфері дослідження дало змогу встановити, що сучасні дослідницькі пріоритети сфокусовані виключно на ідентифікації поточного стану підприємства за критерієм стійкості, при цьому проблематика оцінювання забезпечення економічної стійкості як передумови перманентного існування компаній залишилася поза контекстом уваги науковців.

Метою статті є поглиблення оцінювання забезпечення економічної стійкості підприємств як передумови перманентного існування компаній.

Виклад основного матеріалу. Складність комплексного групування і систематизації наявних підходів до оцінювання рівня економічної стійкості суб'єктів господарювання зумовлена відсутністю загально визначених науковою спільнотою логік оцінювання, які не набули статусу класичних. У цьому аспекті варто погодитися з Ф.М. Сафінім, який відзначив, що розвиток економічної думки знаходиться ще на початковому етапі визнання економічної стійкості як домінуючої парадигми розвитку суб'єктів господарювання. З огляду на це автор прагнув до узагальнення повного спектра репрезентованих в еко-

номічній літературі підходів, які мають прямий або опосередкований характер відповідно до досліджуваної проблематики з метою визначення рівня перспективності їх практичного використання в контексті сучасних менеджуральних технологій [1].

Контент-аналіз наукових публікацій дає змогу відзначити широку варіабельність методологічних напрямів оцінювання рівня економічної стійкості підприємства, які відрізняються темпоральним дизайном дослідження, параметрами вихідної інформації та теоретичними передумовами постановки завдання дослідження. Саме ці позиції дали змогу автору ідентифікувати аналогічні за сутністю підходи та типологізувати їх у такі групи: фінансово-моніторингові, кризово-ймовірнісні, агреговано-функціональні, бенчмаркінгові, нормативно-цільові.

Найбільш репрезентованою є фінансова логіка оцінювання, відповідно до якої економічна стійкість визначається структурою джерел формування і авансування капіталу підприємства та ефективністю його використання. Часове оцінювання економічної стійкості крізь призму виключно фінансових показників дає змогу виокремити два підходи: моніторинговий та кризово-ймовірнісний. Перший передбачає проведення низки однотипних вимірів досліджуваного об'єкта з подальшим аналізом і порівнянням отриманих результатів для виявлення певних закономірностей, тенденцій і динаміки ключових індикаторів. Другий орієнтований на визначення ймовірності банкрутства підприємства та нараховує натепер більш ніж 200 різноманітних моделей, які органічно поєднуються у такі групи: 1) статистичні моделі (*Statistical models*); 2) моделі формалізованих критеріїв (*Model formalized criteria*); 3) моделі аналізу коефіцієнтів (*Analysis model coefficients*); 4) моделі штучного інтелекту (*Artificial intelligence models*).

Логіка визначення ймовірності банкрутства ґрунтується здебільшого на індуктивних аргументаціях, що сфокусовані на симптомах кризового стану підприємства. В рамках першої групи найбільш розповсюдженими є

моделі дискримінантного аналізу (*Discriminant analysis*), в основу яких покладені дискримінантна функція та розрахунок інтегральних «Z-коефіцієнтів» (*z-score technique*): моделі Е. Альтмана, Р. Таффлера, Р. Ліса, Д. Фулмера тощо. Ідентифікація ступеня відповідності стану оцінюваної компанії переліку формалізованих критеріїв, які характерні для підприємства, що вже зазнало фінансового краху, є змістом моделей формалізованих критеріїв (модель Аргенті – *A-score*, методика компанії *Ernst & Whinney*, метод Скоуна тощо). Моделі аналізу коефіцієнтів ґрунтуються на прогнозуванні неплатоспроможності компанії шляхом дослідження фактичних значень обраної сукупності найважливіших фінансових коефіцієнтів та порівняння їх з еталонними значеннями цих показників (У. Бівер, Агенція з питань банкрутства). Натепер науковці виокремлюють ще один клас моделей прогнозування ймовірності банкрутства: моделі штучного інтелекту (*Artificial intelligence models*), які передбачають використання комп'ютерних технологій для реалізації таких методів моделювання: побудова дерева рішень, формування нейронних мереж, генетичних алгоритмів тощо, які теж ґрунтуються на сукупності фінансових показників, але використовують для їх обробки громіздкий математичний інструментарій.

У наукових публікаціях останніх років аргументується, що прогресивним напрямом оцінювання економічної стійкості підприємства може виступати концепція збалансованої системи показників (*Balanced Scorecard*), ключові положення якої акцентують увагу на обмеженості фінансових індикаторів та розширюють їх спектр показниками взаємодії зі споживачами, показниками внутрішніх бізнес-процесів та показниками якісного зростання персоналу організації. Високо оцінюючи доробок засновників цієї концепції, який підтверджується її широкомасштабним застосуванням (50% компаній світу зі списку *Fortune*) та статусом однієї з найбільш впливових бізнес-ідей ХХ ст., автор акцентує увагу на тому, що вона є інструментом стратегічного управління, а тому не придатна для цілей оцінювання економічної стійкості.

Але можна припустити, що саме концепція збалансованої системи показників виступила прототипом агреговано-функціонального підходу, який кумулятивно інтегрує видові прояви економічної стійкості підприємства (виробнича, маркетингова, інноваційна, інвестиційна, інформаційна, кадрова тощо) за ключовими моніторинговими параметрами. Його еволюція відбувалася шляхом розширення інформаційного базису первинних показників в такому ланцюгу: фінансові – операційні – управлінські – соціальні. За умови варіативності спектра вихідних даних логіка підходу передбачає їх стандартизацію на основі еталонних (нормативних) значень з подальшим визначенням інтегрального показника на підставі коефіцієнтів вагомості.

Фрагментарність агреговано-функціонального підходу, на думку автора, зумовлена насамперед обмеженістю коректної ідентифікації еталонних значень більшості показників, які традиційно використовуються для аналізу економічної стійкості підприємства. Ця проблема породжується саме набором показників, які здебільшого за своєю сутністю є показниками ефективності використання капіталу (ресурсів) компанії. Вони відображають поточний результат життєдіяльності компанії у певному періоді, однак не репрезентують потенційні можливості збереження стійкого стану підприємства у перспективі. З іншого боку, вони суттєво залежать від кон'юнктурних коливань ринку.

Другою вагомою проблемою агреговано-функціонального підходу є безсистемне інтегрування окремих

функціональних видів стійкості. Так, компанія може мати високий рівень маркетингової, інформаційної, кадрової стійкості при критичних значеннях рівня виробничої стійкості. У підсумку кількісний вимір рівня стійкості може дати підстави для визначення його якісного рівня як задовільного, середнього і навіть високого. При цьому цілком зрозуміло, що визнати стійким підприємство, яке не має виробничих передумов до циклічної генерації процесів її життєдіяльності, неможливо. Таким чином, практика сучасного бізнесу та змістовна наповненість агреговано-функціонального підходу дають змогу автору зробити висновок про його формальний характер та обмежені можливості щодо формування коректних висновків стосовно рівня економічної стійкості підприємства.

З кінця минулого століття науковцями активно розвивається підхід, заснований на оцінюванні рівня економічної стійкості підприємств крізь призму їх ранжування за різними критеріями. Змістовне наповнення цього підходу дало змогу автору ідентифікувати його як бенчмаркінговий. Так, А.В. Грачов [2–4], В.В. Ковальов [5], М.Г. Качеянц [6] пропонують визначати рівень економічної стійкості на підставі позиціонування досліджуваного підприємства відповідно до конкурента, який має найвищі показники прибутковості діяльності, ділової та ринкової активності, ліквідності. Сутність цього підходу зумовлює виникнення логічних питань про те, чи завжди існує еталонний аналог, який за абсолютно всіма параметрами є лідером; чи коректно робити висновок про нестійкий стан компанії, яка поступається переліком певних показників лідеру, однак при цьому їх поточні значення не створюють загрози її життєдіяльності. Відповідь на обидва запитання однозначна: ні.

Впровадження у науковий обіг категорії «корпоративна стійкість» (*corporate sustainability*) зумовило зміщення аналітичних акцентів бенчмаркінгового оцінювання з фінансово-економічного виміру (в рамках системи фінансового результату "*financial bottom line*") до соціально-економічного. Логіка цього підходу ґрунтується на рейтингуванні компаній за рівнем відповідності екологічним, соціальним стандартам та стандартам корпоративного управління (Міжнародний стандарт соціальної відповідальності ISO 26000, Стандарт відповідальності інституту Account Ability AA1000, Міжнародний стандарт соціальної відповідальності SA8000, Стандарт екологічного управління ISO 14000).

Наступний підхід ідентифікований автором як нормативно-цільовий. Він передбачає прогнозне оцінювання рівня економічної стійкості крізь призму вірогідності досягнення цільових орієнтирів діяльності підприємства у невизначених умовах зовнішнього середовища, визначення ймовірності відхилення реальної фазової траєкторії життєдіяльності підприємства від траєкторії мети у визначеному інтервалі часу. Варіативність логіки нормативно-цільового підходу зумовлена різним переліком моніторингових параметрів та інструментарієм її реалізації. Так, А.В. Шмідт ключовим показником економічної стійкості підприємства вважає забезпечення приросту грошового потоку, відповідно, кількісну оцінку економічної стійкості він пропонує здійснювати на підставі коефіцієнта запасу, який визначає відношення реального грошового потоку до його планових значень [7–11]. Для прогнозування відхилень грошового потоку від заданої траєкторії А.В. Шмідт пропонує використовувати апарат марківських випадкових процесів. Недоліками цього підходу варто визначити обмеженість цільових орієнтирів та складність сприйняття інструментарію оцінювання економічними суб'єктами.

Научно авторська типологізація підходів до оцінювання рівня економічної стійкості підприємства представлена на рис. 1. Часовий зріз оцінювання рівня економічної стійкості репрезентується у сучасних підходах через такі виміри: 1) статика – оцінювання показників життєдіяльності підприємства на певну дату; 2) динаміка – діагностика волатильності часового ряду, який характеризує тенденції змін рівня стійкого/нестійкого стану компанії; 3) перспектива – визначення ймовірності збереження/досягнення певного рівня економічної стійкості з урахуванням тенденцій змін внутрішнього та зовнішнього середовища компанії.

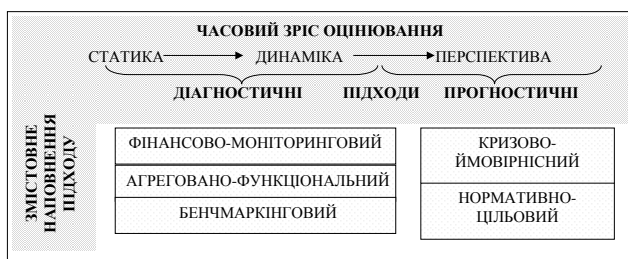

Рис. 1. Змістовно-часова композиція сучасних підходів до оцінювання рівня економічної стійкості підприємства

Джерело: сформовано автором

Генезис вищезазначених методологічних підходів доцільно розглядати в органічному взаємозв'язку з еволюцією інформаційного базису первинних показників. Як зазначалося вище, більшість ключових параметрів економічної стійкості підприємства традиційно ґрунтується на бухгалтерській (фінансовій) звітності, сукупність показників якої орієнтована перш за все на фіскальні органи. Бухгалтерська методологія обмежена рамками законодавчо-нормативних вимог до її змісту та технології складання, а дефіцит показників довгострокового характеру не дає змогу комплексно оцінити реальне становище підприємства. Відповідно, такий формат звітності малопридатний для цілей корпоративного управління та оцінювання рівня економічної стійкості підприємства.

На відміну від бухгалтерської звітності, що ґрунтується виключно на історичних грошових оцінках, управлінська звітність враховує невизначеність майбутніх подій як фінансового, так і загальноекономічного характеру. З огляду на це вона не тільки задовольняє потреби стейкхолдерів в оперативній інформації, але й орієнтована на прийняття рішень стратегічного характеру, що дає змогу констатувати її прогностичну цінність. Однак рівень цієї цінності не є високим, що зумовлено обмеженістю спектра цільових користувачів виключно внутрішніми стейкхолдерами (управлінський персонал, власники). Розширюючи перелік традиційних показників показниками, що задовольняють інформаційні потреби суб'єктів управління, цей формат звітності має певні недоліки: по-перше, вона ґрунтується на вимогах бухгалтерського обліку, а тому має допоміжний характер; по-друге, має непостійну сукупність аналітичних індикаторів; по-третє, орієнтується на зростання фінансових показників діяльності підприємства, а не на формування стійких конкурентних переваг; по-четверте, концентрує увагу на показниках витратності та рентабельності, що унеможливує формування комплексного інформаційного базису для прийняття виважених управлінських рішень стосовно забезпечення стійкості розвитку суб'єктів господарювання.

Результати критичного аналізу сучасного наукового доробку у сфері оцінювання економічної стійкості підприємства дають змогу автору виокремити ті наявні клю-

чові положення, на яких буде формуватися й каркас авторської логіки:

1) амбівалентна єдність стійкості та нестійкості підприємства, їх рівноправність, взаємопов'язаність і взаємозалежність доводить об'єктивну необхідність дослідження стійкості крізь призму поточних станів компанії та тенденцій їх змін;

2) латентний характер досліджуваного явища та варіативність станів підприємства за критерієм стійкості у часі та просторі визначають доцільність його ідентифікації на підставі відповідних шкал;

3) полікритеріальний характер економічної стійкості вимагає її оцінювання крізь призму широкого спектра параметрів як фінансового, так і нефінансового характеру.

При цьому автор акцентує увагу на тому, що ідеологія оцінювання економічної стійкості у наявному «методологічно-інтегральному» форматі створює змістовно невинуватий інформаційний конструкт, який унеможливує адекватні висновки стосовно стану компанії та редукує вибір оптимальних управлінських рішень.

Варто відзначити, що ще у ХХ ст. науковцями актуалізовано питання певної коректності підходів до оцінювання у суспільних науках, сутність яких полягає у безплідній формалізації, акцентуванні уваги виключно на аспектах, які є вимірюваними (обчислюваними) у кількісному форматі. Саме це породило дослідницьку патологію, що ідентифікована П.А. Сорокіним як «квантофренія» – псевдонаукове захоплення надмірною квантифікацією даних, надмірна опора на чисельні значення. При цьому варто зазначити, що критика науковців спрямована не на кількісне оцінювання як таке. Цілком справедливо вони визначають його як потужний інструмент аргументації. Проблема виникає тоді, коли використання такого інструментарію стає основою культу під гаслом «Що не може бути виміряне, того не існує». Автор вважає, що ця дослідницька «патологія» не минула і оцінювання економічної стійкості, яка, на думку більшості дослідників, повинна бути представлена виключно одним зведеним чисельним значенням, що синтетично, але не системно уособлює різні аспекти її забезпечення як у минулому, так і теперішньому стані. Нижче наведена авторська аргументація цього твердження.

Проблема 1. Необ'єктивність ранжування рівнів економічної стійкості та ідентифікація їх якісного змісту за інтегральним показником.

Проблема 2. Специфічність первинного інформаційного базису оцінки.

Проблема 3. Вибір еталонних значень для стандартизації показників.

Вищенаведена аргументація створює передумови для першого положення авторської методології оцінювання економічної стійкості: економічна стійкість має латентний характер, що унеможливує її вимір на підставі інтегральних показників. Оцінювання економічної стійкості можливе виключно непрямим способом на підставі множини індикаторів, які комплексно відображають її ключові параметри – основні якісні ознаки, що можуть бути кількісно виміряні.

З одного боку, сучасний етап дослідження економічної стійкості підприємства характеризується розширенням спектра фінансових параметрів нефінансовими, з іншого боку, спостерігається їх дублювання (виробничі – техніко-технологічні – операційні; ринкові – маркетингові тощо). Трансформація параметрів та показників оцінювання економічної стійкості підприємства передбачає не просте розширення їх переліку за рахунок впровадження нефінансових індикаторів, а побудову такої системи, яка

б комплексно розкривала іманентну властивість самої стійкості – здатність до розвитку. Вважаємо, що формування переліку параметрів економічної стійкості повинно ґрунтуватися на: 1) принципі розумної деталізації; 2) принципі наслідкових послідовностях її забезпечення. Не претендуючи у цьому контексті на оригінальність, а ґрутуючись на здобутках сучасних управлінських теорій, автор виокремлює такі параметри економічної стійкості підприємства: 1) корпоративні (управлінські), 2) виробничі (операційні), 3) фінансові, 4) конкурентні (рис. 2). Останні дві позиції презентують наслідки забезпечення економічної стійкості, а саме досягнутий на певному проміжку часу результат – стійкий / нестійкий стан, та формують інформаційний базис його оцінювання у поточному періоді.

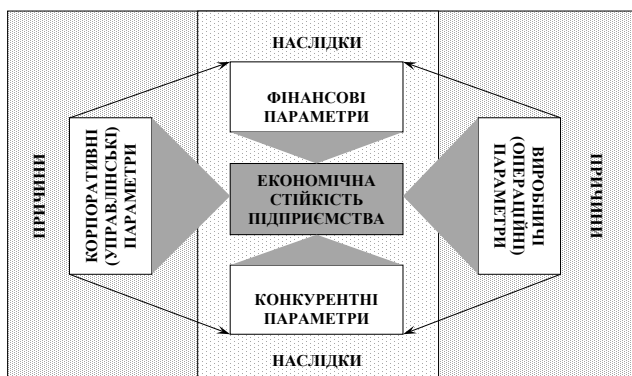

Рис. 2. Каузальний контекст параметрів економічної стійкості підприємства

Джерело: сформовано автором

Фінансові параметри найбільш повно представлені в економічній літературі. Однак їх традиційний формат ґрунтується на бухгалтерській моделі аналізу компанії, що унеможливило врахування інвестиційних ризиків та необхідну норму доходності.

Це зумовлює необхідність трансформації наявного контексту аналізу відповідно до сучасних здобутків теорії корпоративних фінансів, які ґрунтуються на принципах економічного прибутку. Якщо у бухгалтерському прибутку (*Net Operating Profit after Tax – NOPAT*) враховані виключно фактичні витрати, то ключову роль у визначенні економічного прибутку (*Residual Income – RI*) відіграють альтернативні витрати компанії, що трактуються як дохід за інвестиційний ризик. Це створює передумови для більш коректного формування переліку показників, які репрезентують фінансові аспекти стійкого стану підприємства.

Також варто акцентувати увагу на тому, що прагнення оцінити поточний стан такої складної техніко-економічної системи, якою є сучасне промислове підприємство, що функціонує в умовах взаємодії безлічі внутрішніх і зовнішніх, часом непередбачуваних, факторів, тільки виходячи з формалізованих розрахунків показників, може привести до результатів, які абсолютно неадекватні реальному стану підприємства. Наприклад, вільний грошовий потік (*free cash flow – FCF*) – один із основних фінансових результатів діяльності. Його негативні значення не завжди негативно інформують інвесторів, тому що можуть свідчити про зростаючі інвестиційні можливості компанії, про необхідність інвестування в проекти, які в майбутньому принесуть прибуток акціонерам. З огляду на це важливою є не сума *FCF*, а його динаміка.

Від’ємні значення показників доходності (збитковості) також можуть свідчити про позитивні зміни, якщо демонструють тенденцію до зниження. Перелік таких прикладів міг бути нескінченним, при цьому варто акцентувати увагу на таких позиціях:

– фіксація на поточних значеннях будь-яких показників зводиться виключно до оцінювання ступеня досягнення певної точки в просторі показників життєдіяльності підприємства, що унеможливило дослідження траєкторії його розвитку;

– множина моментних показників у певному часовому діапазоні є більш інформаційним конструктом, але при цьому пріоритетного значення набуває не співвідношення з нормативом, а відносно до попереднього періоду.

Вищезазначене дає змогу стверджувати, що аргументація ключових параметрів економічної стійкості підприємства неможлива поза контекстом очевидних з точки зору реальної бізнес-практики, але не врахованих у сучасному форматі оцінювання ситуацій:

1) підтримання параметрів, які формують стійкий стан підприємства у поточному періоді, не гарантує стійких позицій у перспективі, навіть за умови збереження ключових показників її забезпечення;

2) тривале перебування у зоні нестійкого стану унеможливило повернення до стійкого стану на основі кількісно-якісних значень наявних (минулих) параметрів.

Ці ситуації визначають принципову методологічну позицію автора щодо відносного характеру економічної стійкості підприємства. Так, збереження існування підприємства у періоди глобальних економічних криз чи іншої рецесії навіть з мінімальною доходністю можна вважати стійким станом. Саме відносний характер економічної стійкості визначає об’єктивну необхідність кількісно-якісних змін її ключових параметрів, що зумовлюються зміною умов функціонування підприємства, динамізмом ринку, активними діями конкурентів, трансформацією цільових орієнтирів та інтересами стейкхолдерів (рис. 3). Специфіка середовища позначається на якісних аспектах життєдіяльності підприємства, активізуючи його прагнення до найбільш вигідного стану з доступних у даному періоді.

Комбінації параметричних змін приводять до об’єктивної необхідності проактивного або реактивного реагування, що може супроводжуватися тимчасовою втратою стійкості у поточному періоді для забезпечення виживання компанії у довготривалій перспективі.

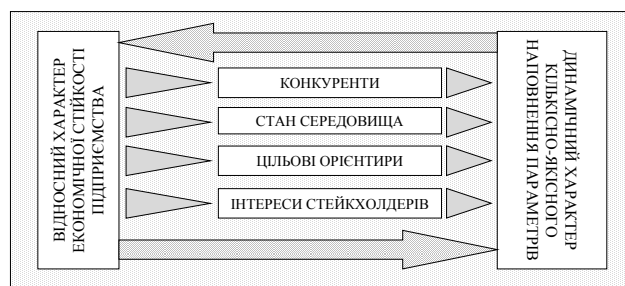

Рис. 3. Відносний характер економічної стійкості підприємства як об’єкта оцінки

Джерело: розроблено автором

Саме підвищення інноваційної активності, масштабні інвестиції, спрямовані на оновлення виробництва, трансформацію продуктових циклів та інші динамічні напрями існування підприємства, унеможливають перманентну стійкість. Тому вихід з цього стану не може розглядатися

як аномалія руху системи. Відповідно, стереотипність розуміння стійкості підприємства як його здатності встояти, втриматися у цьому стані у будь-яких умовах некоректна, здебільшого успадкована від фізико-механічних наук, що сфокусовані на вивченні неживих об'єктів, та не відповідає фундаментальним положенням теорій систем та синергетики. Об'єктивність перебування підприємства протягом певного проміжку часу у нестійкому стані не лише має логічні пояснення, але й розкриває суть його еволюційних змін. Тому цілком логічно можна вважати, що гіпотетично перманентна стійкість стану може виступати причиною «консервування» економічної системи та позбавляє її можливості розвитку.

Відповідно, виникає питання граничних меж самої шкали. Цілком логічно, що нижньою межею виступають безповоротні негативні зміни, що призводять до смерті підприємства як живого організму або виключення його з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (ЄДР) за формальними критеріями. Стилістичне наповнення верхньої межі має значну варіативність у науковій літературі, яка може бути зведена до більш конкретизованого визначення: досягнення максимально можливих (абсолютних) значень всієї сукупності аналітичних індикаторів стійкого стану. Відповідно до інтегральної логіки оцінювання цей стан визначається одиницею. Однак абсолютна економічна стійкість (відсутність будь-яких відхилень від максимально можливих значень параметрів) більше утопія, ніж реальний стан функціонування та розвитку організації; як виняток він можливий, але локалізований у певному короткостроковому періоді

часу. Варто зазначити, що змістовне наповнення терміна «абсолютний» (від лат. *absolutus* – вічний, безумовний, безвідносний) є недоречним у предметній сфері дослідження, що зумовлено відносним характером стійкості та динамізмом кількісно-якісних значень її параметрів.

З огляду на це оцінювання економічної стійкості підприємства цілком логічно повинно концентруватися на формалізації факторів, які впливають на потенційну здатність підприємства формувати потоки доданої вартості.

Таким чином, критеріями стійкого стану компанії виступають поточні комбінації конкурентних та фінансових параметрів, які задовольняють інтереси ключових стейкхолдерів з урахуванням інвестиційних ризиків та необхідної норми доходності. Однак досягнення одномоментного симбіозу достатніх/високих значень цих параметрів необов'язково буде супроводжуватися їх підтримкою навіть у найближчій перспективі з огляду на відносний характер стійкості. Вони можуть обмежуватися рамками одного року, для якого характерною була сприятлива кон'юнктура ринку, незадоволений попит на певний вид продукції тощо. З огляду на це оцінювання економічної стійкості повинно ґрунтуватися на тенденціях змін аналітичних індикаторів.

Фінансова модель бізнесу не спростовує ключове значення традиційних показників стійкості (обсяги реалізації, оптимальність структури джерел формування та розподілу капіталу, ліквідність, платоспроможність, рентабельність), але акцентує увагу на їх обмеженості та доводить об'єктивну необхідність врахування в процесі аналізу витрат на капітал (рис. 4).

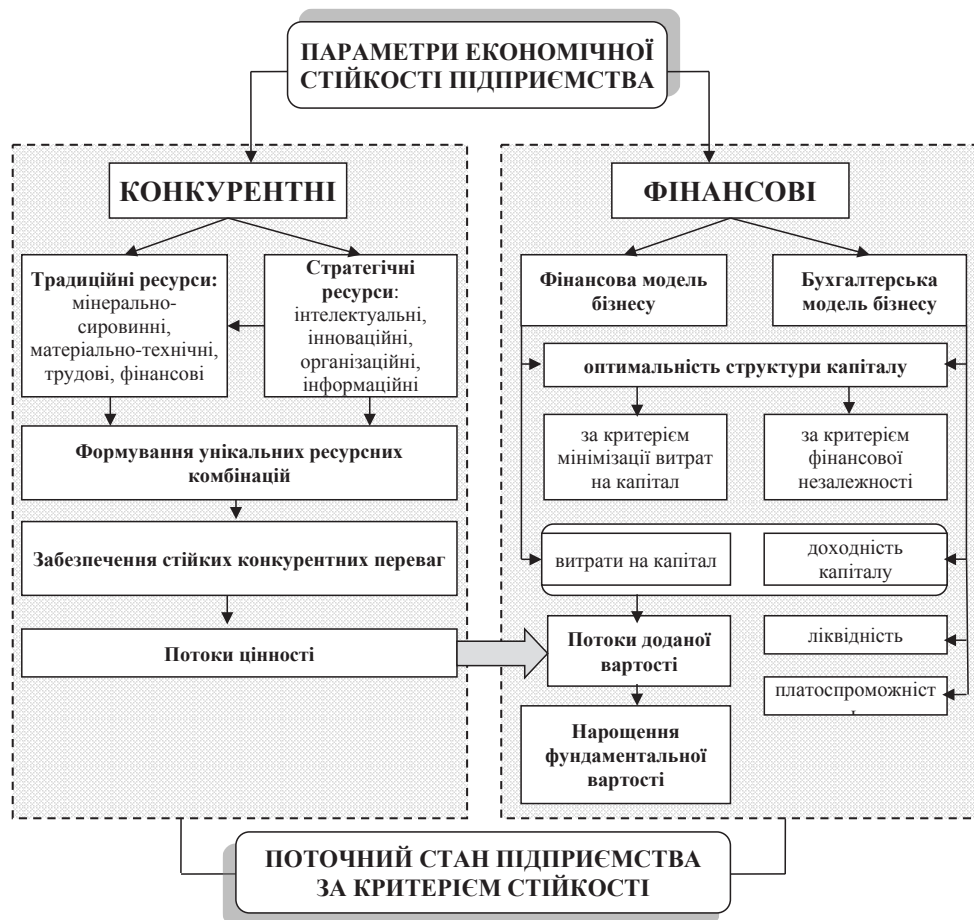

Рис. 4. Логіка змістовного наповнення параметрів економічної стійкості підприємства
Джерело: розроблено автором

Саме їх динаміка підвищує об'єктивність оцінювання, оскільки не лише постфактум констатує поточні значення показників, але й визначає їх векторність. Динамічний контекст оцінювання економічної стійкості виправдовує себе не лише з точки зору адекватності висновків та врахування напрямку руху компанії, але й з позиції можливості оцінювання тривалості її перебування у стані, що значно відхиляється від бажаного, тобто нестійкого.

Контент-аналіз наукової літератури дає змогу зробити висновок, що проблема нестійкості економічних систем має фрагментарний характер: по-перше, увага до цієї проблеми сфокусована переважно на макрорівні (нестійкість зайнятості, ринків, стану економіки, територіальних процесів, світової валютної системи, темпів росту національних економік, попиту, глобальна нестійкість, інституційна нестійкість); по-друге, на рівні підприємства вона висвітлюється виключно через фінансовий аспект (нестійкий фінансовий стан, банкрутство).

Незважаючи на широку варіативність причин нестійкого стану підприємства, всі вони можуть бути систематизовані у три групи:

1) зміни умов функціонування підприємства, які невідконтрольні менеджменту підприємства;

2) невідповідність рівня забезпечення стійкості динамічним умовам середовища функціонування компанії;

3) реалізація напрямів розвитку, що супроводжується тимчасовою втратою стійкості.

Традиційно перехід підприємства у нестійкий стан розглядається в економічній літературі через стабільні відхилення у виконанні договорів та контрактів, перевищення встановлених бюджетів витрат, порушення руху матеріальних та фінансових потоків, скорочення обсягів реалізації, аритмію поставок, зростання рівня фінансової залежності тощо. При цьому аргументація відносного характеру стійкості дає можливість констатувати, що показники, які характеризують якість життєдіяльності підприємства, можуть залишатися на базовому рівні, але зміни умов середовища, дій конкурентів, вимог стейкхолдерів, цільових орієнтирів не дають змогу за їх сукупністю ідентифікувати стан підприємства у поточному періоді як стійкий.

Поділяючи погляди на кризовий стан як перехідний у життєдіяльності підприємства, автор акцентує увагу

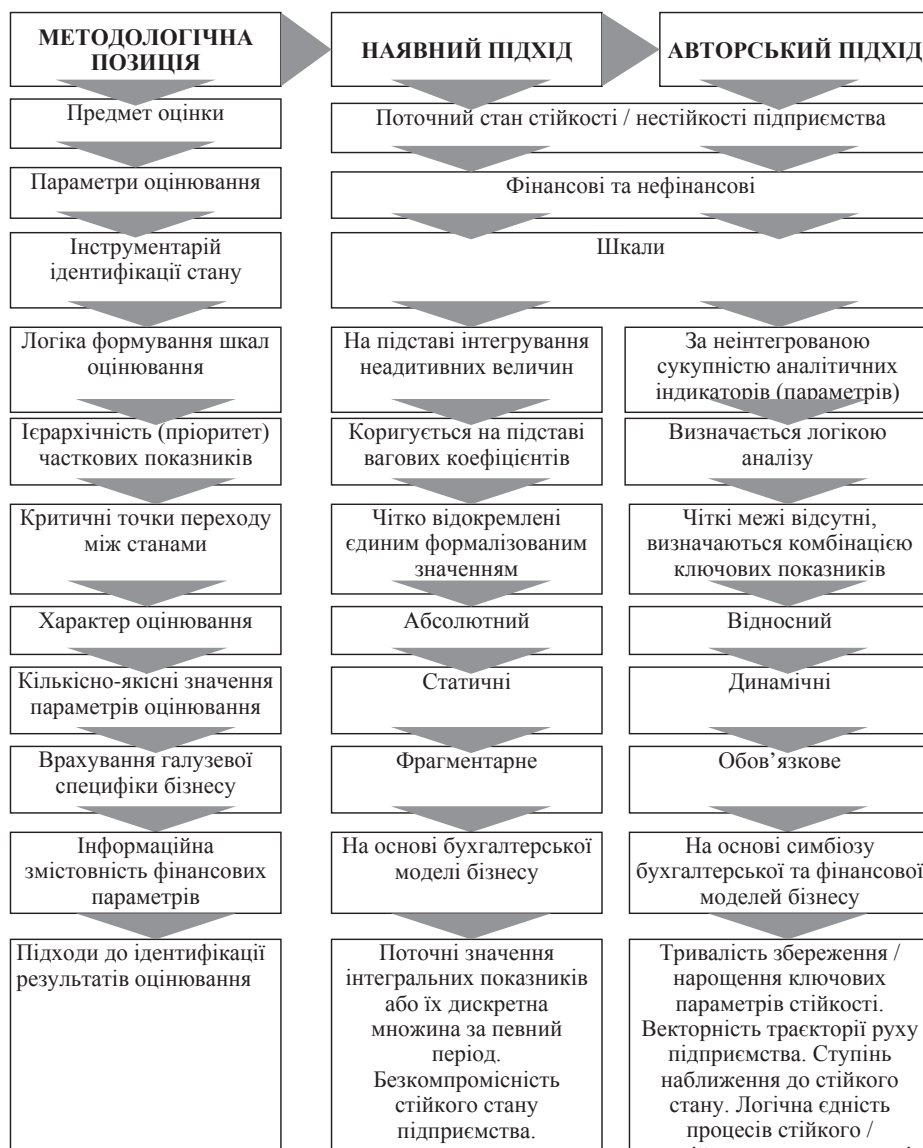

Рис. 5. Ключові методологічні позиції оцінювання економічної стійкості підприємства

Джерело: розроблено автором

на напрямі переходу: від кризи до ліквідації; від кризи до нормальної життєдіяльності. Таким чином, важливого значення набуває векторність траєкторії руху підприємства у зоні кризового стану, що продукує два варіанти розвитку подій: позитивний та негативний. Перший характеризується виходом з цього стану та акумулюванням у системі нових якісних ознак. Другий етап, на відміну від першого, характеризується недоцільністю / неможливістю продовження існування компанії. Таким чином, у кризового стану є дві межі: верхня нечітка (вхід до цього стану) та нижня чітка (констатація факту ліквідації підприємства).

Узагальнюючи викладені вище положення щодо оцінювання економічної стійкості підприємства, автор систематизував їх за такими методологічними позиціями, як предмет, параметри оцінювання, логіка формування інформаційного базису, специфіка його оцінки та підходи до ідентифікації її результатів (рис. 5).

Авторська аргументація унеможливило визначення чітких меж та критичних точок переходу з одного стану в інший. Ці межі носять умовний характер та апіорі не можуть бути визначені одним формалізованим показником. Логічний погляд на природу стійкості доводить необ'єктивність критичних точок переходу зі стійкого стану в нестійкий, бо підприємство – це «живий організм», а чітко констатувати за однією позицією ми можемо тільки його «смерть» – ліквідацію.

Результати досліджень дали змогу виокремити три ключові стани життєдіяльності підприємства: стійкий, нестійкий, кризовий (рис. 6).

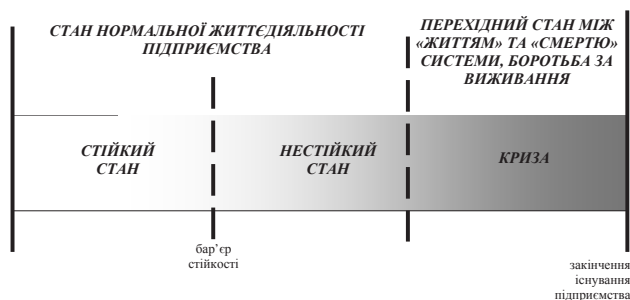

Рис. 6. Шкала станів підприємства за критерієм стійкості

Джерело: авторське бачення – робоча гіпотеза дослідження

Автор не претендує на те, що запропонована шкала є певною «догмою», він, навпаки, акцентує увагу на тому, що вона є логічним конструктом, відкритим для наповнення і можливої диференціації станів. Не заперечується існування й інших шкал, які відрізняються кількістю позицій та їх стилістичним оформленням. Ключова позиція автора полягає у тому, що ідентифікація станів за будь-якою шкалою неможлива на підставі надмірно формалізованих рамок (0,8 – стійкий стан, 0,78 – нестійкий стан),

тому що параметр стану, визначений інтегруванням неадитивних показників, не є інформативним. Такий формат взагалі є нонсенсом для зарубіжної практики оцінювання будь-яких економічних явищ, практичне застосування його у вітчизняних реаліях теж недоцільне.

Запропонована автором шкала виступає як робоча гіпотеза дослідження, диференціація її виокремлених станів доцільна виключно на підставі емпіричних досліджень, в основу яких повинен бути закладений сутнісний зміст ключових параметрів та характер їх змін (локальний/системний).

Висновки. Підсумовуючи вищенаведену аргументацію, автор акцентує увагу на основних положеннях авторської логіки оцінювання економічної стійкості підприємства:

- автор поділяє ключові положення сучасного наукового доробку оцінювання стану підприємства за критерієм стійкості в аспекті: 1) доцільності використання шкал; 2) диференціації станів; 3) розширення спектра фінансових параметрів нефінансовими;

- при цьому автор принципово не погоджується з традиційним підходом до формування шкал та ідентифікації станів, який характеризується абсолютизацією математичного формалізму в збиток змістовного наповнення стійкості як багатокритеріального за своєю сутністю явища;

- диференціація станів стійкості/нестійкості передбачає використання авторського підходу, принципова відмінність якого полягає у використанні сукупності неінтегрованих індикаторів;

- автором акцентовано увагу на тому, що оцінка економічної стійкості має відносний характер, оскільки репрезентує стан підприємства відповідно до поточних: 1) цільових орієнтирів; 2) інтересів стейкхолдерів; 3) факторів середовища; 4) дій конкурентів;

- вищезазначене підтверджує неадекватність формування сталих еталонних значень та визначає об'єктивність динамізму кількісно-якісного наповнення показників, які відображають «рівень здоров'я» організації, внаслідок турбулентності середовища її функціонування (особливо конкурентного);

- об'єктивність оцінювання економічної стійкості забезпечується не лише констатацією її поточного стану, але й такими позиціями: 1) ступенем наближеності до стійкого стану; 2) вектором траєкторії руху у динаміці, 3) часом перебування у певному стані (особливо нестійкому);

- таким чином, оцінка стійкості виступає інформаційним конструктом своєчасної ідентифікації певних диспропорцій та відхилень, тобто презентує наслідки; комплексність аналізу на основі каузальної логіки дослідження зумовлює об'єктивну необхідність оцінювання й рівня забезпечення економічної стійкості підприємства, що виступає передумовою досягнення як її поточних значень, так і можливостей їх збереження у перспективі.

Список використаних джерел:

1. Инновационный форсайт как инструмент конкурентоспособного развития предпринимательских структур : [монография] / [М.Н. Дудин, П.А. Егорушкин, Н.В. Ляников, Ф.М. Сафин]. – М. : Издательский дом «Наука», 2013. – 216 с.
2. Грачев А.В. Финансовая устойчивость предприятия: критерии и методы оценки в рыночной экономике : [учебное пособие] / А.В. Грачев. – 3-е изд. – М. : Дело и Сервис, 2010. – 325 с.
3. Грачев А.В. Финансовая устойчивость предприятия: анализ, оценка и управление : [учеб.-практич. пособие] / А.В. Грачев – М. : Дело и Сервис, 2004. – 280 с.
4. Грачев А.В. Анализ финансово-экономического состояния предприятия в современных условиях: особенности, недостатки и пути решения / А.В. Грачев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2006. – № 5. – С. 89–98.
5. Ковалев В.В. Корпоративные финансы и учет: понятия, алгоритмы, показатели / В.В. Ковалев. – 3-е изд. – М. : Проспект, 2015. – 992 с.

6. Качеянц М.Г. Механизм оценки экономической устойчивости угольных шахт при принятии плановых решений / М.Г. Качеянц. – М. : Изд-во Моск. гос. горн. ун-та, 1994. – 158 с.
7. Шмидт А.В. Раскрытие категорий «устойчивость» и «устойчивое развитие» применительно к объектам микроэкономики с позиции динамики / А.В. Шмидт // Вестник ЮУрГУ. – 2010. – № 26 (202). Серия «Экономика и менеджмент». Выпуск 15. – С. 34–41.
8. Шмидт А.В. Применение цепей Маркова при определении стратегии функционирования и развития предприятия по критерию экономической устойчивости / А.В. Шмидт // Вестник ЮУрГУ. – 2011. – № 8 (225). Серия «Экономика и менеджмент». Выпуск 17. – С. 145–153.
9. Шмидт А.В. Теоретические подходы к экономической оценке экономической устойчивости промышленных предприятий / А.В. Шмидт // Экономические науки. – 2011. – № 2 (75). – С. 159–164.
10. Шмидт А.В. Управление промышленным предприятием как открытой целеориентированной экономической системой по критерию экономической устойчивости / А.В. Шмидт // Перспективы науки. – 2011. – № 14 (19). – С. 202–211.
11. Шмидт А.В. Применение цепей Маркова для оценки и прогнозирования экономической устойчивости промышленного предприятия / А.В. Шмидт // Вопросы современной науки и практики. – 2011. – № 2 (33). – С. 327–332.
12. Лускатова О.В. Оценка экономической устойчивости горного предприятия при управлении комплексом рисков : автореф. дисс. ... докт. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / О.В. Лускатова. – М., 2004 – 43 с.
13. Малых Н.И. Диагностика риска банкротства предприятия / Н.И. Малых, Н.А. Проданова // Аудит и финансовый анализ. – 2012. – № 4. – С. 128–136.
14. Вітлінський В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику : [монографія] / В. В. Вітлінський. – К. : ДЕМІУР, 1996. – 212 с.
15. Лоскутов Р.Ю. Экономика кризисного предприятия : [монография] / Р.Ю. Лоскутов, С.А. Винокурова. – Саратов, 2002. – 125 с.
16. Каммаев А.О. Методические основы управления экономической устойчивостью строительного предприятия в условиях рынка : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А.О. Каммаев. – Махачкала, 2000. – 20 с.
17. Пестриков С.В. Методология управления развитием экономических систем в промышленности : автореф. дисс. ... докт. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / С.В. Пестриков. – Самара, 2004. – 41 с.
18. Лещенко О.А. Методика оценки эффективности деятельности компаний в сфере КСО / О.А. Лещенко, Е.В. Корчагина // Менеджмент в России и за рубежом. – 2014. – № 5. – С. 3–17.

Аннотация. В статье рассмотрены методы оценивания обеспечения экономической устойчивости предприятий как предпосылки перманентного существования компаний. Автор идентифицировал аналогичные по сущности методологические направления оценивания уровня экономической устойчивости предприятия, которые отличаются темпоральным дизайном исследования, параметрами исходной информации и теоретическими предпосылками постановки задачи исследования, а также типологизировал их в такие группы: финансово-мониторинговые, кризисно-вероятностные, агрегировано-функциональные, бенчмаркинговые, нормативно-целевые. Оценка устойчивости выступает информационным конструктом своевременной идентификации определенных диспропорций и отклонений, то есть представляет последствия. Комплексность анализа на основе каузальной логики исследования предопределяет объективную необходимость оценивания.

Ключевые слова: экономическая устойчивость предприятия, логика, анализ, стейкхолдеры, каузальный контекст параметров, параметры, критерий.

Summary. The article examines the evaluation methods of economic stability ensure, as a prerequisite for the permanent existence of companies. The author has identified similar trends in substance methodological evaluation of the economic stability that are different in temporal study design, initial information parameters and theoretical background settings in research objectives and he divided them into the following groups: financial-monitoring, crisis-probability, aggregated functional, benchmarking, regulatory target. Stability assessment is an information construct of timely imbalances and certain deviations identification i.e. presents implications. Complexity analysis bases on causal logic of research causes the objective need of assessment.

Key words: economic stability of enterprise, logic, analysis, stakeholders, causal context parameters, parameter, criterion.